

NEMZETI TÁRSALKODÓ.

Első félv.

Kolozsvár, martius' 12kén, 1841.

11. szám.

Tartalom: Az erdélyi püspök úr ő excellentiája' fáradozása édes honunk' kimivelésében, 81. l. Espartero, (Gy.) 82. l. Horodenski Konstantin, (Krizsa János.) 85. l.

Az erdélyi püspök úr ő excellentiája' fáradozása édes honunk' kimivelésében.

Ha a' történetekben fejéren vagy feketén féljegyzett emberekről szó van, kérdés szokott támadni nem ritkán: mi neve azon anyának, kitől az emberiségnek ezen dísze vagy mocska születék? Hányszor vissza emlékszünk az emberiség' egy gyönyörére Titusra, egy igazságos Márk Aurelre, és egyéb jeleseire a' setét századoknak, egy a' legújabbban embertársainak boldogításokért egész tehetséggel és szeretettel buzgó O'Connellre, mindannyiszor azon tudnivágy fonja körül lelkeinket, valljon ki lehetett anyja a' lekesnek? — Feledékenységgel kívánjuk fedeztetni a' kegyetlen Nerót, és az embertelen Caligulát, 'stb. illyeseket. Illy neveket mintegy megjedve olvasunk a' történetkönyv' lapjain, 's mondjuk: tigristéj, mellyen illyen felnevekedék. Valóban csak erkölcsi 's polgári józan nevelés teheti áldottá az unokák előtt az ős atyák' emlékezetét.

Mi alapíthatja meg inkább a' köztársaság' boldogságát egyéb, mint ha mindenik azon helyen, mellyen a' köztársaságban áll, egész erővel azon van, hogy csak ugyan az legyen, minnek hivatalához képest lennie is kellek, 's ezt eszközli az anyák általi nevelés. Ptolomaeus Philadelphus (egy hasonlatosság, mellyet e' tárgyban egy híres erdélyi hitszónoktól hallottam, és a' régi történetekből is tudtam), Ptolomaeus Phi-

ladelphus Egyiptom' királya a' roppant Pharosz' tornyát a' tengeren utazók' könnyebbségekre és kényelmekre emeltetvén, megparancsolá a' maga nevét reá metszetni; de az építőmester Sostratus elébb felmetszé saját nevét egy márványra, azután békené a' követ, és a' király' nevét írta felül; idő' jártával lekopék a' toronyról a' kettel együtt a' király' neve, és megmarada az építőmesteré. A' mint neveltetik a' gyermek anyja által, ugyan az fog megtetszeni a' világra kikelő ifjuban, és bizonyosan meglátszani, mi nemű bélyeget ütöttek volt még eleintén gyenge szívére. Egy anya az első természetes nevelőnéje a' hon' polgárának. A' szorgalmas anya általi nevelés beoltja a' jó rend', engedelmes haza és fejedelem iránti tántorithatlan hívség', 's vallásosság' gyengéd magvait a' kised' keblébe, mellyeket józan tanítás ápolgat, gyakorlás megérlel. Ezt érzé az erdélyi r. cath. nagyméltóságú és főtisztelendő püspök tusnádi *Kovács Miklós* úr ő excellentiája — ki, miután a' fiunevelést és oktatást nagy pénzáldozatokkal részint, részint pedig más fáradozásokkal, úgymint az ifjuságot csak Kolozsvártt is majd az istenházában, majd a' tanulás' helyén gyakran meglepve, a' közmegvizsgálásokat minden osztálybeli tanulóknak tisztelt jelenlétével diszesítve, és így mind nevelőt és oktatót, mind nevendéket és tanítványt szerencsés hatálylyal (energiával) vallási buzgóságra, munkásságra, iparra és más polgári erényekre

ösztönözve érdemlő figyelemre méltatta volna — a' czélirányos leánynevelésről is atyailag gondoskodik, és pedig a' hol ez legszükségesebb Erdélyben; tanuja ennek az itten kivonatban közzé tett

Alapító levele a' nagyméltóságú Kovács Miklós úr ő excellentiájának, egy a' nagyszzebeni apácák' nevelő intézetében nevelendő székely származású leánynak tekintetében.

„Véghagyományában csak szándékozott volt a' magas jóltévő egy székely születésű, és római catholica leánynak nevelésére a' n. szebeni apácák' leánynevelő intézetében egy öt ezer váltó forintot tévő alapítványt szerezni; de ezen (örök emlékezetet érdemlő) intézetet még jelenen (becses) életében kívánja megelőzni és következendőkép' teljesíteni:

„1-ször. Az évi kamatja ezen öt ezer (5000) váltó rftból álló tőkepénznek a' nagy szebeni apácák' leánynevelő intézeté' előljárónéja' kezébe megy a' nőnevendék' tartására és nevelésére. A' megnevezett öt ezer forintos tőkepénz megszaportatik még egy ezer két százötven (1250) váltó forintokkal, melly utolsóösszeségnek kamatja ugyan ezen előljáróné által fordíttassék a' leány' ruházatára, és a' némbéri munkákhoz megkívántató kelmékre.

„2-ször. Részesül a' jelen alapítványban egy a' székely lovag (huszár), és első székely gyalog ezeredi katonatisztek', valamint a' csíki, gyergyói és kászoni székek' polgári tisztviselőik' székely születésű leányaik közül váltólag, illyképpen, hogy egyszer egy katonatiszt, más ízben egy polgári tisztnek leánya vétetődjék fel, figyelemre főleg méltatva az árvákat. Ha senki sem taláztatnék ezen katona vagy polgári tisztviselőknél leányaik közül ez alapítványra alkalmasnak vagy vágyakodónak, részesítésék

„ebben egy ide legalkalmasb' a' Primipilus vagy „Pixidariusok' leányaik közül.

„3-szor. Megmaradhat ez intézetben az e' helytt nevelendő leánynevendék nyolcztól tizenhat éves koráig, ha csak a' körülmények egyebet nem javallanának.

„4-szer. A' kinevezési jog e' tárgyban tulajdona leend az erdélyi püspöknek, a' püspöki kormányzék' üressége' esetében pedig a' károlyfejérvári káptalannak, az erdélyi felséges királyi főkormányzék' kegyes oltalma és pátza alatt.

Ösztönül szolgáljon a' szüléknek a' püspök úr ő excellentiája' ezen szép példája a' lelkiismeretes leánynevelésre. Vajha buzdíthatná fel a' szüléket ő excellentiájának ezen ajándéka általi intése, és esmertethetné meg velek fontos tiszteket, hogy azt teljesítsék; számos becsületes ember, nemesen élő, kötelességét pontosan teljesítő társasági tag, — szóval több élet lenne, több szülei iránt háláadó gyermek, 's több boldog szülő, kinek nem kellene lakolni a' rosszul vitt szülői szerepért.

Köszönet minden emberbarát' nevében az emberiség' érdekében tett ennyi szép áldozatkért, minden szépnek és jónak e' magas barátjának. Köszönet minden honfiak' nevében, kiket e' nagy jóltévő olly annyira boldogítani törekszik. Végre köszönet, hálás köszönet minden székelyek' nevében, a' még eddig főleg csak lefolyt századink' tükre' segedelmével felfogható reménysugár' illetén méltánylásáért!!

Espartero.

Spanyolországban a' győzedelmi herczeg felől különböző vélemények uralkodnak. Ez ármanynosnak, az korlátolt eszűnek, egyik a' partok' eszközének, más mérhetlen nagyravágyás' martalékjának hiszi. Alig tulajdonít valaki neki

lángelmét, vagy csak magosabb irányu gondolkozást is. Vizsgáljuk meg tetteit, legyünk méltányosak és fessük őt úgy a' milly. Ki egy ország' minden politicus eseményeit hasznára fordítani képes, ki ellenségeinek is nélkülözhetetlen, az felsőbb hivatással bír 's közlények' sorába nem tartozhatik; és illyennek mutatkozik Espartero négy év' leforgása alatt hona' történetében. Hogy tökéletesen ösmérhessük őt, tartsunk szemlét élte' főbb cselekvényein.

A' kézműves fiut — atyja asztalos volt la Mancha tartományban — egy nagybátyja vevé gond alá, 's elemi oktatás után egyetembe küldötte; még tanuló vala ő, midőn azon háboru ki-tört, melly a' bayleni, zaragozai, san-marciali és geronai csaták' hírével fényt árasztott. Dicsőségre dobbant föl a' fiatalság' szíve, ki fegyvert birt, Napoleonra emelé; Espartero nem maradhatott ki a' honfi tusából, ezredbe iratá magát. A' táborozások alatt sem hagyott azonban tanulmányaival föl, mind katonamérnök közvizsgálatot akart letenni, de visszautasítván kénytelen volt ismét serezedbe állani. A' szabadságharcz alatt feltűnőt róla semmit nem említhetünk. Miután béke kötteték, a' kormány Morillot sereggel küldötte Amérikába, a' pártos tartományok' meghódítására; Espartero az elvitorlázott csapatok közt volt, 's az újvilágban neve ösmeretes kezdett lenni. Egy szigetre érkezvén meg Morillo, azt fölmérteni akarta, Espartero e' feladatot magára vállaló, pontosan teljesíté, ügyessége megnyerte a' tábornok' fegyelmét, ki oldala mellé vévén megkedvellé 's előléptette. Utóbb Tacon' segédtszije lett. Minden tábornok szereté őt, 's méltánylá tehetségeit, mert munkás és bátor vala. Hibája csak az, hogy szenvedélyesen kedvellé a' szerencsés-játékokat; később, miután temérdekert nyert, felhagya ezen balszokással is. Amérikában a' titkos társaságok' tagja volt, de tulhév' itt sem ragadá soha el. Hazájába megtértével ezredes

lön, noha a' függetlenné nyilatkozott spanyol telepeken, altábornoki ranggal vezetett sereget. Ferdinánd' halálakor jelenté, hogy Mallorcában állomásaló ezredével indulóra kész a' carlosiak ellen. Ajánlata el lön fogadva, 's hadszolgálatra Navarrába rendelteték, itt Zumalacarregui több 'versen futamtá őt meg, és Descargánál Bergara' közelében csaknem semmivé tette. De miként Péter czár; ő is elmondhatja, mig győzött, tanúla győzni; mert ezen idő óta kardja mindig sükert vivott ki. Mondják, diadalait inkább szerencse mint rendező ész eszközlé, sokan kétlik had- és kormánytani ösmereteit. De szenvedély nélkül illik biráskodni, 's tettekből eredményezni a' következeteket. Tapasztalás győzé őt arról meg, hogy Zumalacarregui' gyalogsága szintolly jó mint a' királynée, 's guerillaháboruban helyösméret' felsőségével bír. Elhátározá tehát többé nem zaklatni hegylánczai közt a' carlospártot, hanem a' lovas csapatoknak kedvező helyre csalni le, mert így felülkerekedni reméltet. Harczmodorja egyszerű volt; gyalogsággal kezdeni meg a' csatát, 's a' leghőbb viadal közt, a' lovasság' véletlen és sebes megrohanása által dönteni el a' sorskoczkát. Minthogy a' carlospártnak nem volt szabályozott lovassága, soha vissza nyomni nem tudta Izabella királyné' lovasságát.

Ezen győzelmek és azon egybeköttetés, mellyet a' titkos társaságokkal szőtt, tevék őt, a' la granjai mészárlat 's Cordova' elbocsáttatása után, a' baski tartományok' és a' navarrai sereg' fővezérévé. Ez óta lön a' háboru szabályossá, mert elődei' tervével ellenkező rendszert hozá bé. Eddig a' tábornokok benn a' tartományban üldözék a' carlosi hadtestet, forradalmas népség közt várakat és falvakat erősítének meg; innet eredt Carlos' ügyének diadala, mert a' nép a' trónkövetelőt a' vidék' védelmezőjének, a' királyné' sergét ellenségnek tekinté, amannak fülébe sugá bé tehát hireit, hogy en-

nek hadait kiírthassa. Gyakran körözteték, egy vár ostrommal csak azért, hogy az alkötmányosak annak védelmére sietvén, a' hegy' mélyedékei közt meglepetve hálóba kerüljenek. Elunatkozás, kór, halál csökkenté a' christinók' sorait, míg a' versenyfél győzelmei által merészebb, gyakorlottabb lön. Lelkesedés emelé itt a' keblet, míg amott az induló híre is borzadályt okozott. Espartero a' belrészekben fekvő várakat és erősségeket felhagyván, az onnan visszavont csapatokkal a' határszéli védhelyeket rakta őrizettel meg; nagy seregosztályzatokat alakított, ezek a' nevezetesebb hadi állásokat elfoglalva tarták, honnan a' veszélyzett pontokra könnyen lehetett segédül menni. Maga pedig táborával Ebro' partjait lépé el, azon körzet' középpontját, honnan minden oldalra legbiztosabban lehetett hatni. Akközben létszerezé sergét, az ujanckokat fegyverben gyakorlá, hogy katonáit szünetlen izgalomban tarthassa, időnként portyázott, mindig számos haddal, hogy egyszersmind többeket helyezzen mozgásba. Győzelmei után mindig régi állomásába tért meg. Illy rendszer az ezredre batorságot öntött, embereit csak szükségben veszélyeszteté, a' carlosiak' erejét megtöré. Mert miután ezek nyugalmasan, úgy szólva mély békében valának, rugalmasságukat veszíték, csak udvari cseleken forgaták eszöket, pártokra szakadoztak. Köztök mérséklettek és tulzók támadának; 's ezen elvtépelődésből kezdett kicsirázni, az úgynevezett fransazionisták' felekezete, melly idővel a' bergarai alkut kötö.

Miket felhoztunk, jelei annak, hogy Espartero birt hadtani ösméretekkal. Beszélük, miképp a' carlosiak' bukásának ön egyenetlenségek volt oka; igaz, de a' vizályt Espartero' rendszere fejté ki. Ennélkül ök harczolva győzedelmet nyertek volna, 's egyenetlenségre nem maradván idő, ármány' martalékjául nem esének. Mert a' veszélyek óráiban, csak egy gondolat uralkodik, a' győzelemé; ilyenkor kezét fo-

gunk minden ellenszenvet feledve, 's a' magános bosszu visszavonul, hogy nyugalmas időben lépjen elő. A' győzedelmi herczeg sem Caesar, sem Napoleon, de még is mindent nem köszön a' vakesetnek, hanem — miként utánmutatók. — nagy részben hadtani ösméreteinek. —

Tegyünk már politicai helyzetéről is említést; itt is csak lett dolgokat idézünk. A' többség azt állítja, hogy Esparteronak nincsenek közigazgatási nézetei, 's mindig a' véletlen' vagy idegen befolyás' bábja. Mondják, titoknoka Linage vezetli szabados kénynyel; öönző, jellemtelen, pórázra szoktatott. De ha figyelemmel észleltük négy év alatti tetteit, lehetetlen volt át nem látni, miképp ő szertelen nagyravágyó, egyetlen gondolata a' hatalom, eszközökben, ha célra vezetők, nem válogat, dolyffel néz az emberek és felekezetekre le, megveti kik segédet nem nyujthatnak, 's hizeleg azoknak, kik ügyét előmozdíthatják. Hírszomj és önzés szenvedélyei, módszere csel és ármány. Magasabb észmék nem zaklatják őt, miveltsége közepes, éles elméje azonban az eseményeket és embert keresztül nézi. Heves és vállalkozó lévén, mérészen gázolja az akadályokat le, nyit utat terveinek; de a' hatalmat és párthivei' szeretetét megtartani nem tudja. Főügyessége ekkorig abból állott, hogy a' felekezeteket gépül használá, 's a' történeteket és az idő' mozgalmait öncéljaira zsákmánylá ki. Állításunkat Spanyolország' közelebbi történetei bébizonyítják. A' tulzók által 1836-ban seregvezérré kinevezetve, 1837b. megbuktatásukra intézé az aravacai ellenlázzadást, 's a' mirandai és pamplonai vériteletek által a' mérséklettek' ügyéhez csatoló magát. Kik a' Sarsfield' és Ceballos Escalera' meggyilkolásában részt vettek, szigorral 's meglepőleg, gyors ellátás mellett, büntettetének általa. A' józanak megbotránkoztak ugyan az itélethozatal' módszerében, de a' seregben a' fenyték helyre állot, 's Espartero kiomlott vér' árán békült a' mér-

sékletekkel ki. De csak hamar viszonyai megint változtak; Ofalia és Mon vonakodának minden kívánságait teljesíteni, a' győzedelmi herceg ráveszi tehát a' királynét új ministerium' választására. Most már elegyes kormányt akart mérséklettek és tulzók közül alakítani. Kivánsága teljesül, 's ez által ő mindent tehetővé vált. Narvaezt és Cordovát száműzeté; Alaixt, ki bérszolgailag bókolt neki, 's tanácsa ellen semmit elkövetni nem mert, hadministerré tevé; tábornokokat utasíta el, 's megegyezése nélkül még csak ezredest sem lehetne kinevezni. Midőn végre birodalom' fővezérévé, Luchana gróffá, vittoriai és morellai herceggé, minden spanyol rend' nagy keresztésévé, 220 ezerből álló sereg' független parancsnokává, a' testőrség' fejévé neveztetett ki, egyéb mire vágyják nem létezett, mint a' kormányzóság. Christina' kívándorlásával ezen szédelgős helyzetet is elfoglalta, 's most álmai még többre kecsegtetik. Mert az események fordító pontjaikhoz közelgetnek. Katonai zsarnokság' rémségei fenyegetik Spanyolországot; Espartero óhajlja ezt, és senki meggátlani nem tudja. Az absolutisták szerint ez a' törvényszerű királyság' visszaállítására fog vezetni, a' tulzók' köztársaságot reméllenek, a' mérséklettek türemmel hajtják a' vas szükségességnek fejüket meg, 's így szólnak: „a' fejtelenség végromlás, Espartero csak szükséges rossz.“

Németből.

Gy.

Horodenski Konstantin.

(Kozák rege. Németből.)

I.

Szirtek és völgyeken átbolyong az elárvult farkas, ordítva mint egy jajongó édes anya, 's hívja kőlykeit, de nem jönnek. Hallgat a' bércz

's üres a' sivatag; csak az ordítás hangzik el messzi távolban, miként panasz és nyögdelem.

Egy öreg mendegélt a' zurbinieczi pusztán Halcziniec felé; kopott mezén nagy likak tűnnek elő, szegélye szétfoncsikálva, nadrága sűrűn foltozott, bórsarui félre nyomták, 's lábai ronggyal fedezték; egy görbe botot tart kezében, hátán tarisznya függ, fején gyéres hajszálak fehérlenek, arcza teljes redőkkel, bajszát 's szakállát vihar és nap' heve megsűrűtették ugyan, de évek' hossza sem vala még képes szürke szemeiből az egykori égő fényt kioltani. Körültekint és végig néz a' vidéken — a' nap nyugodóban, még csak félarczczal világítja a' földet, másik fele már lesülyedt a' láthatár' karimáján. Tisztas az ég, még csak ama' vékonydad fehér esőfelhők sem látszanak rajta — csak néhány világos részeken borul el valami fátyolszerű köd, de a' mit szem alig bír ki-venni; ez hiradója a' közelgő estnek.

Szántóföldeken, az ösvény' mind két oldalán sárgul a' rozs, aranylik az alkonyi pirosuló fényben a' búza, 's szemekkel áldott fejőket, egyszerre látszanak mintegy meghajtani a' nyugvó nap felé a' búzakalászok. Másfelől sárgáslik hol széles hol keskeny szalagokban váltakozva az árpa és zab; hófehéren ragyog a' tatárkavirág, barnásnak a' köles' tincsei, sárgul a' borsó, 's völgyekben zöldül a' sima len, ugarokon 's barázda' közöttben tövisbokrok meredeznek, 's itt ott kigyókként kanyarognak tova fűnőtte ösvények. Jobbról, mezsgyék nyúlnak el hosszú sorban erdőkként, balról egy kisdomb, 's mögötte Halcziniec falva.

Vizsga szemekkel nézdelé mindezt az öreg, úgy tetszett, mintha mindeniket egyenként keresné pillantásával, mintha a' gyepük, az utak, a' szántóföldek, a' domb és falu már rég ismereteseek volnának előtte. Könnyek lopóztak szemébe 's keblét sohajtások feszíték. Egy fatörzsökre leüle, horgas botjára támasztá mind

két kezét, 's földre süté szemét és homlokát —
 almadott-e vagy hallgatózott? Itt ott egy fűrj
 csattogott a' búza közt — vagy egy haris emel-
 te szavát, a' pacsirta méla dalban zengett jó
 éjszakát — messzi tavakban kácsák hápogtak, 's
 reá a' békák feleltek a' mélységből.

Halcziniec falván estimára szólott a' harang;
 tompa viszhangja távolból elhatott az öreg' fü-
 léig; 's a' szélben szakadozva halt el a' buson-
 gó zengemény. Mélyet sohajtott az öreg, úgy
 tetszett neki, mintha kebelét valami szét akar-
 ná repeszteni, bú volt-e vagy öröm, vagy tán
 mult idők' emléke? egyiknek kellett lenni ezek
 közül; össze fogá kezeit imádságra, égnék e-
 melé szikrázó szemeit és zokogott; rövid volt
 imája, de forró, 's egy érzemény, melly vil-
 lámként átfutá, felderítette homlokát. Nem szó-
 lott már a' harang, letűnt vala az áldott nap,
 éjjé vált lassánként az alkonyat, zaj nélkül ned-
 vesíté harmat a' földet, el vala minden csen-
 desülve körösleg, csak az ősz fúdogálta maga-
 ban e' szókat:

Ti zöld hegyek, ti dús mezők,
 A' vándor üdvezel!
 Vidám kedélylyel egykor hajh,
 Miként hagyálak el.

És év haladt el év után,
 Hogy Krimbe szállt a' had,
 Gyors harci ménék' nyomain
 Halál és pusztulat.

'S ott a' nogai föld' terén
 Volt vész és pusztulat,
 Midőn vitézi kéz alatt
 Ledült az ellenhad.

Megszűnt most kevésse, de ismét folytatá
 halkabb és búsabban:

Ó szörnyü sors! egy ifjunak
 Fogságba jutnia,
 Kozáknak ott a' khán előtt
 Rabul szolgálnia.

Ha el-e Krim' határain
 Az ifju hős vezér?
 'S láncsát emelve gyors lovon
 Honába visszatér?!

Ti zöld hegyek, ti dús mezők,
 A' vándor üdvezel!
 Vidám kedélylyel egykor hajh!
 Miként hagyálak el.

Ekkor felkelvén megindult Halcziniec felé,
 köszönté képzeletben a' jól ismert tájakat, 's haj-
 doni szebb időkről dolgozván, azokba el-
 merült.

III.

Egy nyárfagalyon a' pataknál csereg a' szar-
 ka, igen, amúgy szarkák' módjára, mindent, mit
 csak tud, kifecseg ez a' tarka madár.

Halcziniec falva legrégebb idők óta a' Ho-
 rodenskiek' ősi birtoka volt; már heted éve,
 hogy Chmielnicki Bogdán szülő földét Lengyel-
 országot anyagvilkos kezekkel vérbe fulasztá,
 nagy hatalmas urának a' lengyel királynak meg-
 bocsáthatlan vakmerőséggel ellene szegüle, 's
 tulajdon testvérei, a' lachok ellen a' muzulman
 tatárokat, mint bűnös tette' undok czimboráit,
 hívá meg. Így szóla ekkor Horodenski Konstan-
 tin Halcziniec' örökös ura, egy 18 éves ifju,
 egyetlen sarjadéka már elhunyt atyjának: elő
 a' láncsát, elő a' kancsukát, föl, föl a' lóra!

Horodenski Konstantin megesküvék a' nagy
 hatalmu király' nevére, meg az édes lengyel-
 hon' nevére, hogy tüzzel és vassal fogná puszt-
 títani a' tatárt, hogy veszélyt és halált viendene
 földjére, 's fekete ménen megindult 500 vitéz
 bajnokival Krim felé, el messzi világra. Tanuja
 volt az egész falu, miként indult el a' marok-
 nyi kozák sereg csatába, büszkén és jó kedvvel,
 mindenki látta, miként ugráltak a' paripák a'
 fiatal hősek alatt, miként repdestek a' vörös
 kalpagok és bojtos köpenyek a' szellőben, mint
 meredeztek vállaik felett a' dzsidák, 's oldalai-

kon ragyogtak a' görbe kardok, miként emelgették magokat az ifjak nyergökben kozák' módjára, vigan és dévajon 's kancsukáikat forgatva. Hallhatta minden a' lódobogást, a' fegyvercsatogást, a' mindegyre kelő zсібajt és kitörő hadi éneket.

Halcziniechen a' gazdaság' vitelére honn maradt Horodenski Mikola, Konstantin' unoka testvére, ki vele együtt nevelteték, 's csaknem egy idős vala, de szerencsétlenségire löcslábu, 's kozáknak 's lóra nem való; mint saját magába, úgy bizott benne Konstantin 's ráhagyta mindenét.

Haltak az öregek, nőttek az ifjak, mentek férjhez a' leányok, 's vénültek a' menyecskék; lachok, kozákok, tatárok, sőt moskowi sergek is vonultak keresztül Halcziniec falván — de híre pora se' volt a' Pán Horodenski Konstantin' fiatal bajnokinak. Ebek csaholtak, rengett a' föld a' lovak' dobogásitól, harci dalok zengtek a' légben, a' falu' népe futott kunyhója elé, 's mondák egymásnak: „talán ők jönnek — talán ők jönnek — oh nem! ezek a' lovak, ezek a' dárdák, ezek a' borbácsok nem az övéik. Oh isten, hát soha se' látjuk-e meg már kedvesinket!“

Csak a' halczinieci fehér várban nem sohajtottak a' vitéz úr után, 's nem várták visszajövetését. Pán Horodenski Mikola a' régi jámbor cselédeket mind elbocsátá magától, 's újakat, még pedig más falukról fogadott vala helyökbe, ő Chmielnickihez szított, 's gyakran mondogatá: „Nekik el kellett valahol Krimben veszniök, vagy ha tán életben vagynak, ott fognak a' khán' fogóságában meghalni.“

III.

A' nyárfagalyról egy fűzre repült a' szarka; csergett csergett, addig csergett, mig nem mindent kicsevegett. —

Halcziniectől nem messze, csak annyira,

hogy egy pusztai lovon ellehetett oda egy huzomban nyargalni, fekütt Polovecko nevű falu; hét évvel ez előtt az öreg kapitány Solecki Necipor vala földes ura e' falunak; volt ennek egy már idősöcske neje 's egyetlen fia István, husz éves virgoncz ifju; de a' gyermek rég-rég búcsut vett vala már édes atyjától 's anyjától, 's lóra ülven, mellyet kedves nővére maga vezetett ki a' pajtából, Horodenski Konstantinnal együtt háboruba szállt vala. Necipornak vala egy leánya is—Tetianka, tizennégy éves, barna szemöldü, képe fehér volt mint bodzavirág, 's piros arczája mint málnaszem, 's termete olly sugár, olly csinos és felséges, mint egy zöldellő pálmafüz. Midőn a' bátyja' lovát vezetné elő, csak egy kevéssé sirt, 's halk imát mondott magában szerencsés visszatértiért, ám de midőn búcsut vön Horodenski Kosztitól, fülig elpirult, 's ismét olly halvány lett, mint tulajdon lenköntöse, de mihelyt az ifjut szemei elől látta eltűnni, legottan úgy kezdett sirni, mintha éppen szemeit ki akarná sirni, legottan tördelte kezecskéit, mintha csontjait össze akarná rontani. Éjt napot elimádkozott, és gyötrődött, búsongott 's aztán újra enyelgett az ezüst gyűrűvel, mellyet Kosztijától kapott vala; szóval maga viseletéből eléggé kitűnt, hogy noha még gyermek ő, de már jókor megtudta, hogy neki szive van.

Nap nap után, hónap hónap után — végre év év után mind egyre haladt, Tetiankának mind csak egy lakott szívében, az ifju Pán Konstantin iránti hűség 's szerelem. Hiába mondták neki az öreg Necipor 's anyja Jávoka: „Kedves gyermekem! minek elsirnod ifju napidat, ugyan mi haszna ennek? Ha istennek úgy tetszik, sirtod nélkül is visszahozandja őt, 's ha nem, sirásod se' foghasználni. De ő szomorgott, és mindig csak sirt.

Háromszor jövének el a' poloveckoi úrilakba fekete tyúkkal, jól megszitált búzalisztból

sült pogácsával, 's drága égett boros palaczkával Horodenski Mikolának kéri Tetianka' kisoruhájáért, 's háromszor térének vissza a' kéri Halczinieche a' fekete tyúkkal hónuk alatt, a' meg sem érintett pogácsával zsebökben, 's a' ki nem üritett palaczkával kezökben, a' leánynak kisoruhája nélkül.

Nem sokára a' leánykérés után Chmielniczenko kozák és tatár sereggel a' kijovi helységbe érkezett, 's Horodenski Mikolánál mint vendég megszállott. Ekkor volt ám evés, ivás és dobzódás a' halczinieci udvarban, 's mindenek' ámulására Pán Chmielniczenko Horodenski Mikolát idomtalan termete', daliátlan lelke' 's löcs lába' daczára is a' czernobyli őrsereg' atamánjává, 's a' berdiczovi vár' parancsnokává nevezé ki. Solecki Nicepor, hű barátja a' testvér lachoknak, hű fia az édes lengyelhonnak, soha sem vetemült annyira, hogy a' hitszegő Chmielniczenkot üdvezlené, noha ez atamánja volt az egész kozákságnak, de meg is lakolt ám e' miatt.

Chmielniczenko felbőszült, 's parancsat adta a' tatároknak, dulnák és égetnék fel Polovecko fálvát 's minden keresztény embert hányának muzulman kardnak élire, úgy lön, mint akará. Egy estve, lóra veték magokat a' muzulmánok, allah, allah! kiáltások közt Polovecko felé vágattak. Csak hamar, még éjféle kasszó előtt, lobogó láng gyúladt fel a' falu felett, tűszikrák szállongtak repülő csillagok gyanánt az ég felé, 's a' ki Halcziniec falu végén fülét földre tevé, hallhatott zajt és kiáltást, nyögést és sokféle jajt és dühöngő hahotát mind egybe zavartan.

Más nap' viradtakor még égett hamvadó félben Polovecko, szürke füst gomolygott fel vastag felhőkben, 's az eget sűrű homálylyal borítá, — ordítva futkostak az ebek a' falu körül ide 's tova, a' sertések összecsoportozva rőfögtek és fűttak, mintha megvadulván, a' falura akarnának nyomulni, egy lovat vagy szar-

vasmarhát se' lehet látni a' réteken szertebolyogva; vagy a' tatároknak kellett ezeket elhajtani, vagy a' faluval 's emberekkel együtt oda égenek. Sőt még a' holló 's varju is kerülé e' vidéket, mert még nem jött vala el idejük.

Még alig pitymallott, midőn egy öreg ember 's egy fiatal legény a' szomszéd faluból látták, miként rohant el két muzulmansebes vágatva Berdiczov felé; — mindenik egy leányt tartott maga előtt a' nyeregben, halva-e vagy ájultan, megmondani nem tudták. Egy dudás' élete' párja, egy vénbanya a' halczinieci kerüleből azt sugá kom' asszonyának fülébe nagy isten' nevére tett esküvések 's átkozódások közt, 's ha nem mondana igazat, ördögnek is ajánlva magát, — hogy ő tulajdon két szemével látta Lőcs lábát, egérfakó lovon ülve miként vezette a' tatárokat Polovecko felé, 's nap' feljöttekor azt is látta, miként tért vissza kerülő úton. A' vén dudás talán még többet is tudott és látott, de minden kérdésedésre csak annyit felelt: „Az én házikóm félre esik; én arról mit se' tudhatok.“ Így pusztult el a' jó öreg kapitány Solecki családotól, mindenesztől, így pusztult el Polovecko falva mind a' legutolsó keresztény lélekig.

Néhány nap mulva hadi lakoma tartaték Halcziniec fálván, — Chmielniczenko megvendéglé itt a' lach követeket, 's a' sitomiri és owruczi kozákokat. A' hitszegő Chmielniczenkonak jó kedve kerekedvén, felment a' dombra, ujjal mutatá a' helységet, hol még nem sok ideje Polovecko falva fekszik vala, 's nagy göggel így szóla:

Kozák! tekints oda,
Nincs ott élet' nyoma,
'S te pórnép, halld meg, ám'
Igy sújt az atamán.
Igy dúlom, égetem,
Mi motszan ellenem.

A' dombról leszálltában kiáltott: jertek, igyunk és vigadjunk. 'S ittak és vigadtak, 's megzendültek a' hangszerek 's kozák énekek Polovecko' sirján Chmielnicki Bogdán' dűcsére. —

(Folytatása közelebről.)

Kriza János.